

WIESŁAW WRÓBEL

Białystok

**MACIEJ Z KRAJNY I BUZUN HERBU TOPÓR
(OK. 1470 – OK. 1546)**

Maciej¹, późniejszy lekarz królewski, urodził się prawdopodobnie na przełomie lat 70. i 80. XV w. w Nakle jako syn mieszczanina o imieniu Stanisław. Na temat jego rodziny, zajęcia ojca, czy nawet imienia matki, nie posiadamy żadnych informacji. Można jedynie stwierdzić, że pochodził z warstwy zamożnych rzemieślników, będących w stanie sfinansować studia swych dzieci w Krakowie². Jeden z przydomków Macieja: „z Krajny”, którym posługiwał się przez całe życie i którym był tytułowany w urzędowych dokumentach, pochodzi od miejsca jego urodzenia. Nakło było bowiem jednym z najstarszych i najważniejszych grodów pogranicza wielkopolsko-pomorskiego, które nosiło nazwę Krajna³. Obszar historycznej krainy ograniczony był przez Wisłę od wschodu, Noteć od południa, Gwdę od zachodu

¹ Do tej pory pojawił się tylko jeden, dość krótki biogram Macieja z Krajny h. Topór autorstwa L. Hajdukiewicza i J. Wiśniewskiego, *Maciej z Krajny h. Topór*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], t. XIX, z. 1, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974, s. 21–22. Drobne informacje na jego temat rozproszone są w wielu różnych rozprawach i artykułach, zostaną wyszczególnione w toku narracji niniejszej pracy. Jako ciekawostkę warto odnotować, że w tym samym czasie co Maciej, w Krakowie przybywał Wojciech z Krajny, również lekarz i wykładowca na Uniwersytecie Jagiellońskim: *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce*, oprac. F. Giedroyc, Warszawa 1911, s. 384–385. W literaturze pojawiały się błędne informacje o Macieju: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* [dalej: SG], t. XI, Warszawa 1890, s. 379, gdzie jako właściciela Strabli wymieniono niejakiego Jana z Krajny; J. Antoniuk, *Okolice Białegostoku. Przewodnik-informator (cz. druga)*, Białystok 1956, s. 71, mówi o lekarzu królewskim włoskiego pochodzenia, Antonio Croynie.

² *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. II, cz. 1, wyd. A. Chmiel, Kraków 1892, s. 39.

³ SG, t. VI, Warszawa 1885, s. 885–886.

i dwiema rzekami: Dobrynką i Kamionką od północy, zaś obok Nakła w jego granicach znajdowały się takie miejscowości, jak Łobżenica, Wyrzyska, Fordon i Bydgoszcz. Krajna znalazła się w granicach Królestwa Polskiego dopiero w 1121 r., za sprawą Bolesława Krzywoustego, i pozostawała w nich aż do rozbiorów⁴. Trudniej wyjaśnić drugi przydomek Macieja – Lis, ale mógł on pochodzić zarówno od cech charakteru czy fizjonomii lub został po prostu odziedziczony po ojcu.

Maciej z Krajny pojawia się po raz pierwszy w źródłach historycznych w momencie immatrykulacji na Uniwersytet Jagielloński, prawdopodobnie w 1496 r., jako Maciej z Nakła⁵. Wszechnica krakowska w tym czasie stała się najważniejszym ośrodkiem myśli renesansowej i humanistycznej w Polsce, gdzie kształciły się umysłowe elity kraju⁶. Wśród takich sław jak Paweł z Krosna⁷ (ok. 1470–1517), Maciej z Miechowa⁸ (ok. 1457–1523) czy Leonard z Dobczyc⁹ (ok. 1470–1508), kształcił się Maciej z Krajny, zyskując odrodzeniowe zainteresowanie światem przyrody i naukami ścisłymi, literaturą i językami klasycznymi – greką i łaciną, wreszcie zapewne i medycyną. Ukończył pierwszy etap swej nauki w 1501 r., uzyskując tytuł bakałarza sztuk wyzwolonych (*artes liberales*), a więc nauk typowo humanistycznych. W cztery lata później, w 1505 r., był już magistrem tychże sztuk wyzwolonych¹⁰. Kolejnym etapem, typowym dla ówczesnych studiów krakowskich, było ukończenie dwuletniego magisterium z filozofii. Tu w latach 1505–1506 słuchał wykładów Leonarda Vitreatorisa z Dobczyc¹¹, astronoma, astrologa i matematyka, zajmującego się obserwacjami astronomicznymi, zagadnieniami trygonometrii, ale także układaniem prognostyków i horoskopów. Był autorem kilku niewielkich roz-

⁴ SG, t. IV, Warszawa 1883, s. 584.

⁵ L. Hajdukiewicz, J. Wiśniewski, op. cit., s. 21.

⁶ H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935, passim, szczególnie s. 16.

⁷ M. Cytowska, *Paweł z Krosna*, [w:] PSB, t. XXV, z. 2, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980, s. 384–386.

⁸ L. Hajdukiewicz, *Maciej z Miechowa*, [w:] PSB, t. XIX, z. 1, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974, s. 28–33.

⁹ Por. przyp. 11.

¹⁰ *Słownik lekarzów polskich oprócz krótkich życiorysów lekarzy polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do 1885 r.*, oprac. S. Kościński, Warszawa 1888, s. 244.

¹¹ H. Friedberg, *Leonard Vitreatoris z Dobczyc* (ok. 1470–1508), [w:] PSB, t. XVII, z. 1, s. 71–72.

miarów prac z zakresu astronomii i to pod jego skrzydłami zapewne Maciej z Krajny objaśniał w 1506 r., obok standardowych prac Alkabcjusza i Ptolemeusza¹², traktat astronomiczno-lekarski pióra Jana Ganiveta *Amicus Medicorum*. Słuchał wykładów Leonarda objaśniających pracę Jerzego Feuerbacha *Theoreticae planetarum*, co odnotował w posiadanym przez siebie egzemplarzu tej książki z 1499 r. (posiadał jej dwa wydania, z 1488 i 1499)¹³, będącym być może prezentem od samego wykładowcy. Między mistrzem a uczniem w toku studiów musiała nawiązać się przyjaźń, skoro jeszcze po zakończeniu nauki w 1506 r. Maciej utrzymywał z Leonardem bliższe kontakty.

Humanistyczne wykształcenie, jakie uzyskał przez 10 lat studiów na krakowskiej *Alma Mater* sprawiło, że Maciej postanowił kontynuować naukę, ale poza granicami Królestwa Polskiego. Pod koniec października 1506 r. opuścił Kraków¹⁴ i udał się w peregrynację do Padwy, gdzie zapisał się na tamtejszy uniwersytet i fakultet medyczny. Na włoskim uniwersytecie w latach 1507–1508 słuchał wykładów Aleksandra Achillina¹⁵ (1463–1512), słynącego z tego, że jako pierwszy opisał kowadełko, niewielką kość w ludzkim uchu. Już w tym czasie Maciej rozpoczął zbieranie pierwszych drukowanych książek, które z czasem rozrosły się w ogromny księgozbiór. Jeden z egzemplarzy pracy swego padewskiego mistrza, wspomnianego Achillina, zatytułowanej *De orbibus* i wydrukowanej w 1498 r. w Bolonii, przesłał krakowskiemu mentorowi, Leonardowi z Dobczyc. Książka ta szczęśliwie dotrwała do naszych dni i, co ciekawe, jest pełna różnych odręcznych zapisków Macieja z Krajny. Odnotował w niej między innymi datę wyruszenia do Włoch, a także fakt słuchania wykładów Achillina, którego, jak się zdaje wynikać z tych

¹² H. Barycz, *W blaskach epoki Odrodzenia*, Warszawa 1968, s. 174, przyp. 19. Dzieło Ptolemeusza w wersji klasycznej zostało przywiezione do Krakowa na początku XVI w. przez Jana Silvio de Mathio, powodując, że uczeni z Uniwersytetu Jagiellońskiego zaczęli poprawiać na jego podstawie posiadane przez siebie dzieła, Biblioteka Ossolińskich, rkps 759, k. 119b–120a: *Finis centiloquii Ptholomei Alexandrini per m[a]g[ist]rum Mathiam de Crayny a. 1505 emanatus ac elimatus Cracoviae ex codice Italico d. d[octo]ris Siculi, lectiones in studiis humanitatis Cracoviae publice profitentis*.

¹³ A. Kawecka-Gryczowa, *Katalog inkunabulów Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu na podstawie materiałów Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław 1956, s. XIV.

¹⁴ Notatka odręczna Macieja z Krajny w książce Aleksandra Achillina *De Orbibus*, wysłanej z Padwy do Leonarda z Dobczyc: *Ego iueram in Italiam Anno Christi 1506 circa festa sancti Simonis*; por. A. Kawecka-Gryczowa, op. cit.

¹⁵ A. Gudaniec, *Achillini Alessandro*, [w:] *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 1 (A–B), Lublin 2000, s. 58–59.

informacji, darzył dużym szacunkiem¹⁶. Medyczne wykształcenie zdobyte w Padwie, połączone z filozoficznym i humanistycznym z wszechnicy krakowskiej, dało podstawę pod przyszlą dworską „karierę” Macieja.

Nie wiadomo, kiedy dokładnie wrócił z uniwersytetu padewskiego do kraju. Podobnie nie sposób dziś ustalić, w jaki sposób Maciej z Krajny dostał się na dwór Zygmunta I Starego. Pewne jest natomiast, że 8 września 1513 r. został przez króla nobilitowany¹⁷ i adoptowany przez Tęczyńskich do herbu Topór. Także i w tym przypadku przyczyny wywyższenia Macieja do stanu szlacheckiego pozostają zbyt mgliste, aby móc określić je jednoznacznie. Być może jego umiejętności i wiedza medyczna pomogły uratować bądź uzdrowić króla lub jednego z jego bliskich dworzan? Niewątpliwie już przed 1513 r. musiał znajdować się w otoczeniu króla, bowiem w dokumencie nobilitacyjnym (por. Aneks I) określony został przez władcę w następujący sposób: *physicae doctoris, fidelis nostri dilecti, quibus non peregrine laude ob eius vitam conspicuam scientiamque praeclaram apud nostrum maiestatem equidem non immerito existit commendatus* (lekarz, przyjaciel nasz drogi, który nie dąży ani do chwały ani do tego, by życiem swym i wiedzą błyszczyć, ale w istocie aby przy naszym majestacie bez żadnego wyróżnienia żyć). Wydaje się więc, że po powrocie do kraju około 1509–1510 r., Maciej zdołał zaskarbić sobie przychylność władcy lub za pomocą jego dworzan dostać się w królewskie otoczenie. Aktu nobilitacji Zygmunt I dokonał za wstawiennictwem swych dwóch bliskich dworzan – Andrzeja Tęczyńskiego (?–1536) i Stanisława Chroberskiego (?–1520), obu tytułujących się herbem Topór. Dokonali oni jednocześnie adopcji nowo mianowanego szlachcica do swego rodu, dzięki czemu Maciej z Krajny mógł tytułować się herbem Topór. Andrzej Tęczyński i Stanisław Chroberski byli zaufanymi dworzanami króla Zygmunta I. Tęczyński w momencie nobilitacji Macieja pełnił od 1512 r. urząd referendarza królewskiego, od 1510 – podkomorzego sandomierskiego i od 1511 – kasztelana bieckiego, a także u boku Jagiellona uczestniczył

¹⁶ Ibidem, s. XIV, przyp. 29: *Hunc audivi Patavii regentem phi[losophi]am ordinarie anno Domini 1507 item et anno 1508, qui vir omnibus fuit in admirationem. Hic clarissimus vir requisitus medicus legit 4-tum meteor[um – Arystoteles] in Conventu heremitarium Paduae.*

¹⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Metryka Koronna, Księgi Wpisów, sygn. 28, k. 89v–90. Wzmianka [w:] T. Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis condicibus, qui in Chartophylico Maximo Varsaviensi asservantur*, p. IV: *Sigismunti I regis tempora complectens (1507–1548)*, vol. 3-um: *Acta cancellariorum 1507–1548*, Warszawa 1910, nr 2177, s. 129. Dokument opublikowany [w:] *Źródła biograficzno-bibliograficzne...*, s. 383–384.

w zjeździe wiedeńskim w 1515 r.¹⁸ Chrobroski również zaskarbił sobie królewską łaskę, począwszy już od Kazimierza Jagiellończyka. W 1485 r. wyjechał do Budy, gdzie od dziecięcych lat wychowywał się Zygmunt i tam związał się z przyszłym władcą Polski. Wiernie towarzyszył w jego wyprawach po Europie i kraju, zaś po jego wstąpieniu na tron, Chrobroski otrzymał kolejno funkcję chorążego nadwornego, następnie cześnika i wreszcie krajczego¹⁹. Te wysokie urzędy i bliski kontakt obu możnych z królem Zygmuntem I Starym mogły przyczynić się do nobilitacji Macieja oraz jego szybkiej kariery jako nadwornego lekarza, choć nie można wykluczyć, że decydujący wpływ na to miały wiedza i umiejętności zdobyte w Krakowie i Padwie. Nie powinno to dziwić, skoro dwór jagielloński w początkach XVI w. chłonął bardzo intensywnie nowe prądy renesansowe zarówno w sztuce i architekturze, jak i nauce i literaturze. Od momentu nobilitacji i adopcji rodowej, Maciej mógł posługiwać się herbem Topór – na czerwonej tarczy topór skierowany w lewo (heraldyczne), w klejnocie hełm w koronie, nad którym identyczny jak na tarczy topór, również skierowany w lewo²⁰.

Maciej z Krajny musiał być rzeczywiście dobrym lekarzem, skoro w rok po nobilitacji pojawia się w źródłach na Mazowszu, gdzie w 1514 r. leczył młodego wówczas księcia piastowskiego Stanisława²¹ (1500–1524). Jak wynika z informacji źródłowych, książę pożyczył swemu lekarzowi 110 kop groszy²². Co więcej, w 1523 r. wraz ze swym bratem Januszem III²³, w podzięcie za wierną służbę (*habitis gracioso respectu ad merita et servicia fidelia...*) na rzecz obu książąt, otrzymał 6 włók lasu w Postoliskach²⁴, miejscowości położonej na Mazowszu w ziemi nurskiej i powiecie kamienieckim²⁵. Co interesujące, obaj bracia prowadzili bardzo rozwiązłe życie, nie stroniąc od

¹⁸ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. IX, Lipsk 1842, s. 60–62; W. Dworzaczek, *Genealogia*, t. II, Warszawa 1959, tablica nr 94.

¹⁹ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. III, Warszawa 1900, s. 93; W. Pociecha, *Chrobroski Stanisław h. Topór*, [w:] PSB, t. III, Kraków 1937, s. 446–447.

²⁰ Por. reprodukcję herbu, A. Boniecki, op. cit., s. 93.

²¹ Por. O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 539–541; M. Wilamowski, *Stanisław*, [w:] *Piastowie. Leksykon biograficzny*, Kraków 1999, s. 349.

²² AGAD, Metryka Koronna, Księgi Wpisów, sygn. 340, s. 1v. Dług został spłacony, skoro nota w księdze Metryki Koronnej została przekreślona.

²³ O. Balzer, op. cit., s. 541–543; M. Wilamowski, *Janusz III*, [w:] *Piastowie...*, s. 50–351.

²⁴ AGAD, Metryka Koronna, Księgi Wpisów, sygn. 32, k. 179–179v.

²⁵ Por. *Atlas historyczny Polski, 7: Mazowsze w drugiej połowie XVI w.*, cz. 1 (mapa, plany), Warszawa 1973.

rozpusty i alkoholu²⁶, co zapewne miało duży wpływ na ich zdrowie i przedwczesną śmierć²⁷. Być może właśnie to spowodowało, że Maciej tak długo przebywał na dworze książąt mazowieckich, a jego lekarskie umiejętności zapewne okazywały się często potrzebne.

Prawdopodobnie za pośrednictwem Anny Radziwiłłówny, będącej żoną Konrada III Rudego i matką Stanisława i Janusza III, książąt mazowieckich, Maciej z Krajny wszedł w kontakty z Mikołajem Radziwiłłem, jej ojcem. Został odnotowany w źródłach pod datą 1519 r. jako gość u Radziwiłła – w „stolicy” jego podlaskiego państwa rajgrodzko-goniądzkiego – w Goniądzu²⁸.

W tym czasie na dworze królewskim zaszła istotna zmiana, bowiem Zygmunt I Stary, wcześniej od 1512 r. żonaty z Barbarą Zapolyą, siostrą późniejszego króla Węgier Jana, wziął w 1518 r. ślub z Boną Sforzą. Nowa królowa pochodziła z Włoch, z księstwa Mediolanu, którym Sforzowie władali do 1499 r. Po zdobyciu tej północnowłoskiej republiki przez Francję, wychowywała się do 1518 r. w Bari i tam zdobyła swe humanistyczne wykształcenie. Przybywając do Polski, wniosła wiele nowości nie tylko do dotychczasowego życia dworu²⁹, ale do wewnętrznej i zewnętrznej polityki królewskiej. W tym czasie Maciej z Krajny miał zapewne już ugruntowaną pozycję w otoczeniu Zygmunta I, toteż pojawienie się nowych dworzan w otoczeniu Bony³⁰ nie zdołało nią zachwiać. Warto wspomnieć tu chociażby o doktorze Janie Andrzeju de Valentinis z Modeny, który pełniąc w latach 1520–1547 funkcję nadwornego medyka królowej, był jednocześnie

²⁶ Opis śmierci obu braci: *Acta Tomiciana*, t. VIII, Kórnik 1876, s. 163–166; *Dzieje Mazowsza do 1526 r.*, pod red. A. Gieysztora i H. Samsonowicza, Warszawa 1994, s. 242–243; J. Tęgowski, *Testament ostatniego Piasta mazowieckiego*, „Przegląd Historyczny”, t. 66 (2005), z. 1, s. 77–79.

²⁷ Przyczyny przedwczesnej śmierci obu książąt zrodziły liczne podejrzenia o zamierzone działanie przeciwników (nawet królowej Bony), którzy mieli rzekomo podać Stanisławowi i Januszowi III truciznę. Mimo to Zygmunt I ogłosił, że książęta zmarli śmiercią naturalną. Warto zauważyć, że Jan Długosz uznał gruźlicę za chorobę dziedziczną Piastów mazowieckich, natomiast Marcin Bielski był bardziej dosłowny, twierdząc, że Janusz zmarł z powodu zatrucia alkoholem. Niemniej jednak ukazuje to, że książęta potrzebowali dość często pomocy medycznej, której udzielać mógł między innymi Maciej z Krajny.

²⁸ J. Kloza, J. Maroszek, *Dzieje Goniądza. W 450 rocznicę praw miejskich*, Białystok – Goniądz 1997, s. 19–23, 38–40.

²⁹ M. Bogucka, *Bona Sforza*, Warszawa 1989, s. 90–91.

³⁰ Por. D. Quirini-Popławska, *Działalność Włochów w Polsce w pierwszej połowie XIV w. na dworze królewskim, w dyplomacji i hierarchii kościelnej*, Wrocław 1973, s. 8–34, zwłaszcza 34–45, gdzie autorka wymienia kolejnych medyków, chirurgów, doktorów królewskich oraz aptekarzy, przybyłych razem z Boną do Polski.

agentem książąt Mantui i Ferrary³¹. Maciej pozostawał w następnych latach lekarzem królewskim, w tym przede wszystkim samej królowej Bony. Para małżonków wynagrodziła w kolejnych latach Macieja za jego wierną i zapewne umiejętnie prowadzoną służbę medyczną poprzez nadania ziemskie na terenie Podlasia – niedawno utworzonego województwa w ramach Wielkiego Księstwa Litewskiego.

W pierwszej kolejności Maciej z Krajny uzyskał prawdopodobnie około 1519 r. nadanie dóbr Buzuny, położonych w obrębie starostwa suraskiego, niedaleko Turośni Kościelnej. Była to pierwsza podlaska siedziba dworska królewskiego lekarza, z której kierował podległymi mu dobrami. Jak bowiem wynika z zachowanych informacji źródłowych, Maciej prowadził na terenie podległych mu ziem działalność gospodarczą i kolonizacyjną. W pierwszej kolejności założył dwór u zbiegu dwóch rzek – Turośnianki i niewielkiego, bezimiennego strumienia³². Był to zapewne typowy, niewielki drewniany dworek, w pobliżu którego zlokalizowano zabudowania folwarczne oraz ogród lub sad. W 1577 r. Mikołaj Gołasz, poddany ówczesnego właściciela Buzun, kasztelana chełmińskiego, Jana Dulskiego, opłacił podatek z 20,5 włók osiadłych, od 5 ogrodników i 2 rzemieślników oraz od karczmy zlokalizowanej w Buzunach³³. Być może w czasach Macieja z Krajny istniała już karczma, a w dworskich ogrodach i sadach pracowali podlegli mu ogrodnicy, natomiast w pobliskim folwarku rzemieślnicy. Do dóbr Buzuny w 1533 r. władze miasta Suraza przyznały wieczyście Maciejowi wieś Kowale³⁴, położoną przy rzeczce o nazwie Hruska, stanowiącej w 1562 r. północną granicę gruntów miasta Suraza³⁵.

Jak wynika z późniejszego, bo pochodzącego z 1524 r. dokumentu, w nieznanym bliżej czasie (być może także około 1519 r.) Maciej z Krajny otrzymał służbę, a więc ziemię z przypisanymi do niej ludźmi, zwaną *Molawycza*. Była ona położona na lewym brzegu Narwi, w miejscu wsi Mulawicze i w 1524 r. wraz z innymi nadaniami została potwierdzona jako własność Macieja. W dokumencie z tego roku mowa jest ponadto o tym, że trzecia część służby *Molawycza* została opuszczona i następnie zajęta przez szlach-

³¹ D. Quirini-Popławska, op. cit., s. 84–89.

³² J. Maroszek, F. W. Wilczewski, *Dzieje obszaru gminy Turośń Kościelna*, Turośń Kościelna 1997, s. 5–6.

³³ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Oddział I, sygn. 47, k. 236v, 240v, 242.

³⁴ J. Maroszek, F. W. Wilczewski, op. cit., s. 6.

³⁵ Por. mapa *Miasto Suraz w 1562 r. – odtworzenie struktur rolnych*, opublikowana na ostatniej stronie okładki czasopisma „Białostoczczyzna”, 1995, z. 4.

cica Jana Warpocha. Od jego nazwiska zapewne została urobiona nazwa wsi Warpechy Stare, położona niedaleko Mulawicz.

Zasługi lekarza dla pary królewskiej musiały być w tym czasie znaczące, skoro w 1524 r. został ponownie obdarzony nadaniami ziemskimi³⁶. W tym właśnie roku Zygmunt I Stary, na wyraźne życzenie swej żony, królowej Bony, postanowił wynagrodzić Macieja za jego wierną służbę. W dokumencie z 8 czerwca 1524 r. (por. Aneks II) nadworny lekarz otrzymał dwie służby położone w starostwie suraskim, w ziemi bielskiej: Szamolky oraz Szochlowscyca, obie wraz z istniejącymi na ich terenie domostwami, a także ludźmi je zamieszkującymi³⁷; ponadto z owych służb Maciej miał otrzymywać daninę w sianie, tzw. dziakło³⁸. W obrębie służby Szochlowscyca znalazła się trzecia część gruntów, która po śmierci kucharza dworskiego niejakiego Moszczyczy, znalazła się ponownie w rękach królewskich; na mocy tego dokumentu trafiła w ręce Macieja z Krajny. Dodatkowo w dokumencie stwierdzono, że dworzanin posiadał wcześniej służbę zwaną Molawyczy, której trzecią część zajął szlachcic Jan Warpoch. W związku z tym Zygmunt I potwierdził fakt dzierżenia przez Macieja służby Molawyczy, jednocześnie przekazując mu ten fragment, który przywłaszczył Warpoch. Próba zlokalizowania nadań, jakie otrzymał w 1524 r., natrafia na pewne trudności – Szamolky to dzisiejsza wieś Szamułki, nie udało się natomiast stwierdzić jednoznacznie, gdzie znajdowała się służba Szochlowscyca, ale z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, iż leżała na przeciwnym, prawym brzegu rzeki. Służba Molawiczy, to miejscowość Mulawicze, a jej trzecia

³⁶ AGAD, Dokumenty pergaminowe, sygn. 670.

³⁷ Należy zwrócić uwagę na istotny błąd, jaki pojawia się w wydawnictwie: *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scriptorum et monumentum quaecunque in archivo regni in arce Cracoviensi continentur*, wyd. E. Rykaczewski, Lutetie – Parisiorum – Berolini – Posnaniae 1862, s. 362–363: *Item [Zygmunt I] donat duas terras, primam Szamolki, secundam Szoklowszczyzna cum omnibus hominibus earundem terrarum medicinae doctor reginae, dicto Mathiae. Datum in Drohiczyn, post festum S. Adalberti, anno 1520*. W oryginale przechowywanym [w:] AGAD, Varia Oddziału I, sygn. 57, na k. 167 znajdują się poprawne informacje dotyczące nadania Zygmunta I z 1524 r. (m.in. właściwe miejsce wystawienia i datacja); A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa 1887, s. 165, podaje za Metryką Litewską, księgą nr 28, że Maciej otrzymał Samotki [!] i Szczachłowszczyznę [!] w 1536 r. Powyższe informacje zaczerpnięte z literatury wprowadzają pewne zamieszanie, jednak ze względu na istnienie oryginału tego nadania, autor niniejszej rozprawy pozostanie przy informacjach podanych w tymże dokumencie, AGAD, Dokumenty pergaminowe, sygn. 670.

³⁸ Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, t. II (wyd. V), Warszawa 1985, s. 97.

część, którą trzymał Warpoch, to najprawdopodobniej obecna wieś Warpechy Stare³⁹.

Oprócz owych trzech służb Maciej otrzymał w posiadanie oba brzegi rzeki Narew, wszystkie wyspy na tej rzece, a także prawo do posiadania młynów i pobierania podatku młynowego, barci wraz z bartnikami oraz prawem do otrzymywania opłaty miodowej, wreszcie możliwość polowania na wszelką zwierzynę łowną, w szczególności na bobry, ale również na ptaki i ryby. Co więcej, w jego posiadanie weszły wszystkie lasy, bory, gaje, strumienie, rzeki, źródła itd., znajdujące się w obrębie otrzymanych dóbr. Dodatkowo Maciej i jego poddani zostali zwolnieni z obowiązku budowy królewskich zamków w Bielsku, Surażu i Brańsku.

Oddalenie nowo otrzymanych posiadłości od dotychczasowej siedziby w Buzunach niedaleko Turośni Kościelnej spowodowało, że Maciej musiał znaleźć lepszą lokalizację dla nowego dworu. Być może na jego przeniesienie miała wpływ przede wszystkim bliskość rzeki Narwi lub zlokalizowana tu przeprawa, a i względów estetycznych nie należy wykluczać. Niewątpliwie po 1524 r. Maciej z Krajny rozpoczął tworzenie swej nowej dworskiej siedziby, która otrzymała nazwę Strabla⁴⁰. Według legendy określenie to zostało urobione od stwierdzenia, jakie miała wypowiedzieć w języku włoskim królowa Bona, przejeżdżając przez te ziemie – *strada bella*, czyli „piękna droga”. Jakkolwiek było, Strabla, urokliwie położona nad brzegiem Narwi, stała się ośrodkiem administracji dóbr i szlachecką rezydencją lekarza królewskiego Macieja z Krajny, w tym czasie tytułującego się już dodatkowo „z Buzun”.

Barokowy dwór, który do dziś jest ozdobą Strabli, stoi prawdopodobnie w tym samym miejscu, gdzie Maciej nakazał wznieść swą siedzibę. Podobnie jak w Buzunach, musiał to być drewniany, zapewne parterowy budynek, posadowiony na masywnych kamiennych fundamentach, być może wzniesiony na rzucie prostokąta, z charakterystycznym dla szlacheckich domów kolumnowym gankiem. W pobliżu znajdował się staw, a cały dwór otoczony był ogrodem, zaprojektowanym według ówczesnych włoskich wzorców. Miał układ kwaterowy, gdzie prostokątne lub kwadratowe partery kwiatowe

³⁹ Por. także ich XIX-wieczną lokalizację [w:] J. C. Textor, D. F. Sotzmann, *Topographisch-Militarische Karte vom vormaligen Neu-Ostpreussen oder dem jetzigen Nordlichen Theil des Herzogshums Warschau nebs dem Russischen Districk Mit Allernoch*, Berlin 1807, AGAD, Zbiór Kartograficzny 479–1.

⁴⁰ J. Wiśniewski, *Osadnictwo wschodniej Białostoczczyzny, geneza, rozwój oraz różnicowanie i przemiany etniczne*, „Acta Baltico-Slavica”, t. XI, 1977, s. 22–23.

rozdzielone były ścieżkami przecinającymi się pod kątem prostym. Wnętrza ogrodów wypełniały nie tylko kwiaty, ale także sadzonki warzyw. Podjazd pod siedzibę był brukowany⁴¹. W najbliższym sąsiedztwie dworu zlokalizowany był zapewne folwark z typowymi zabudowaniami gospodarskimi. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy w pobliżu dworu znajdowała się w czasach Macieja kaplica, czy raczej mieszkańcy dóbr musieli udawać się na mszę do kościoła w Surażu. Z całą pewnością pierwsza świątynia strabelska została wzniesiona dopiero w 1629 r. staraniem stolnika wiskiego, Adama Turowskiego⁴².

Prawdopodobnie w tym samym czasie co Strabla, po przeciwnej stronie rzeki Narew powstała miejscowość zasiedlona ludnością chłopską, która miała pracować na rzecz dworu strabelskiego i Macieja z Krajny. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy miejscowość ta już w 1. połowie XVI w. określana była mianem „Doktorc”. Nazwa ta po raz pierwszy pojawia się w rejestrze poborowym z 1712 r.⁴³, choć nie da się wykluczyć, że funkcjonowała ona zdecydowanie wcześniej, skoro po 1629 r. pleban kościoła w Strabli posiadał w tej miejscowości swą siedzibę⁴⁴. Najprawdopodobniej powstała ona podczas pomiaru włócznej, a więc przed 1560 r., kiedy to luźne osadnictwo na terenie służb skupiano na pomierzonych na włóki gruntach, tworząc w ten sposób charakterystyczne wsie ulicówki, w których mieszkała ludność chłopska zobowiązana do płacenia czynszów pieniężnych. Być może pomiary dokonano jeszcze za życia Macieja z Krajny bądź tuż po jego śmierci (pomiędzy 1524 a ok. 1546⁴⁵), z czym przypuszczalnie można wiązać fakt otrzymania przez nowo wymierzoną wieś nazwy „Doktorce”, jednoznacznie wskazującej na przynależność do włości królewskiego lekarza.

W rezultacie nadań, jakie otrzymał od królewskiej pary, Maciej stał się człowiekiem zamożnym, o ugruntowanej wysokiej pozycji społecznej. Jak wiadomo, w 1528 r. Lis posiadał ok. 1 600 poddanych oraz 30,5 włóki gruntu

⁴¹ J. Hościłowicz, *Zespół pałacowy w Strabli, jego dzieje i konserwacja*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego”, nr 2, Białystok 1996, s. 5.

⁴² Archiwum Diecezjalne w Siedlcach [dalej: ADS], D 133, k. 190.

⁴³ AGAD, Księgi grodzkie brańskie, sygn. 52, k. 386.

⁴⁴ ADS, D 133, k. 190v.

⁴⁵ Jak zwracał uwagę Jerzy Wiśniewski, pomiary włóczną w starostwach brańskim i suraskim przeprowadzono w latach 1558–1560, ale dat tych nie należy traktować jako jednoznacznego początku tego procesu. Pomiaru włóczna we włości bielskiej rozpoczęła się przed 1540 r.; por. J. Wiśniewski, op. cit., s. 34.

(przylegającego do włości waniewskiej)⁴⁶. Zobowiązany był jednocześnie do wystawiania z posiadanych dóbr na pospolite ruszenie 20 koni⁴⁷.

Przez całe swe życie Maciej z Krajny i Buzun, jako prawdziwy humanista i człowiek wszechstronnie wykształcony, kolekcjonował i skupował drukowane książki, które w rezultacie utworzyły ogromny księgozbiór, liczący w ostatecznym rozrachunku aż 273 tomy. Pierwsze egzemplarze zakupił już w czasie studiów w Krakowie, a kolejne podczas pobytu na medycznych studiach w Padwie. Reszta przybywała sukcesywnie, w ciągu kolejnych lat służby na królewskim dworze. Być może swą renesansową bibliotekę Maciej przechowywał przez większość czasu w Strabli? Niemniej jednak, być może czując zbliżający się kres życia, całą kolekcję przekazał w 1546 r. na rzecz Kolegium Mniejszego Uniwersytetu Jagiellońskiego⁴⁸. Biblioteka tej instytucji nie przedstawiała się w tym czasie zbyt okazale, zwykle bowiem trafiały do niej zbędne egzemplarze lub dublety z najróżniejszych zbiorów. Jednak i tu zdarzali się hojni darczyńcy, czego przykładem jest zarówno darowizna Macieja, jak i magistra Tomasza z Wieliczki⁴⁹.

Kolekcja darowana *pro Collegii Minoris* przez Lisa, w ciągu stuleci stopniała i uległa rozproszeniu. Do dziś zachowało się zaledwie kilka egzemplarzy przechowywanych w bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Wśród nich znalazł się wspomniany wcześniej egzemplarz dzieła *De orbibus* (Bolonia 1498) Aleksandra Achillina, a także prace Albertusa de Brudzewo *Commentum in Theoricis planetarum Georgii Purbachii*. *Additiones Joannis Ottonis de Valle Vracensi* (Milan 1495), Aulusa Corneliusa Celsusa *De medicina* (Wenecja 1493), doskonale pasującą do profesji Macieja z Krajny, Jana de Conceregio, *De aegritudinibus particularibus – De curis februm* (Pawia 1485) oraz dwie prace Jana de Sacro Bosco⁵⁰.

⁴⁶ *Archeograficeskij sbornik dokumentow otnosjaszczichsja k istorii cewernozapadnoj Rusi izdawaemije pri upravlenij wilenskago ucebno okruga*, t. I, Wilno 1867, s. 31–32, zwłaszcza s. 32.

⁴⁷ A. Boniecki, *Poczet rodów...*

⁴⁸ Data i miejsce przeznaczenia znajduje się w części książek, które należały niegdyś do Macieja z Krajny, np. w pracy Jana de Sacro Bosco *Sphaere mundi* (Wenecja 1488) odnotował: *Anno domini 1546 mense Julio Collegio Minori per Mathiam a Krajna artium et medicine doctorem legatu. Oretur pro anima ipsius*.

⁴⁹ J. Zathey, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1 (1364–1775), pod red. I. Zarębskiego, Kraków 1966, s. 265–266.

⁵⁰ A. Kawecka-Gryczowa, op. cit., s. 1, poz. 1; s. 20, poz. 83; s. 22, poz. 89; s. 41, poz. 170; s. 42, poz. 175, 177.

Pierwotna zawartość księgozbioru zebranego przez Macieja z Krajny była zdecydowanie bardziej rozbudowana i zróżnicowana. Wiadomo bowiem, że posiadał nie tylko książki filozoficzne i medyczne, ale także dotyczące geografii, matematyki, prawa, astrologii, wreszcie drukowane dzieła klasyków starożytności. Obowiązkowe w tym czasie wydania *Iliady* i *Odysei* Homera posiadał w trzech wydaniach (Strasburg 1510, Lipsk 1512, Bazylea 1535) w języku greckim, którym, jak wynika z odręcznych zapisek w zachowanych książkach, posługiwał się dość dobrze. Oprócz tego na półce Macieja znajdowały się dzieła Arystotelesa, również po grecku, opatrzone komentarzem jednego z głównych myślicieli tych czasów, Erazma z Rotterdamu (Bazylea 1531). Nauka języków klasycznych, podstawowego wręcz narzędzia w warsztacie humanisty, zmusiła Macieja do zakupienia *Gramatyki* Teodora Gazy, również z objaśnieniami Erazma z r. 1521, jak też komentarza do nauki języka greckiego Wilhelma Bude z 1530 r. oraz krakowskiego wydania gramatyki Perotta z 1531 r.⁵¹

Z kolei na temat działalności fundacyjnej Macieja na rzecz Kościoła posiadamy zdecydowanie mniej wiadomości. Jedna z nich została odnotowana w kronice klasztoru Bernardynów tykocińskich. Według niej *Mathias Arciechowski*⁵² *cognomentae List doctor medicinae SRM, qui calicium argentum decoratum sufficientem ecclesiae donavit, nec non casulam praeciosissimam cum aurofregio, cum superminente de super Cruce in scapulis et margaritas compacta, libro etiam multos, loco perpetuo donavit*⁵³. Sprawił więc na rzecz tykocińskiego konwentu srebrny kielich, ornat, krucyfiks ozdobiony perłami oraz liczne księgi.

Warto wspomnieć, że w 1524 r. przez krótki czas Maciej z Krajny mieszkał w Krakowie, gdzie próbował podjąć lub nawet podjął wykłady na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jednakże był to tylko krótki epizod, który zakończył się powrotem humanisty na Podlasie.

Życie rodzinne Macieja z Krajny jest mało znane. Można bez większych wątpliwości przyjąć, że układało się ono bardzo dobrze. W bliżej nieokreślonym czasie, zapewne w latach 30. XVI w., Lis ożenił się z nieznaną z nazwiska szlachcianką o imieniu Eufemia. Trudno określić, jaka była między

⁵¹ J. Zathey, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz, op. cit., s. 266.

⁵² Prawdopodobnie jest to pomyłka, wynikająca z faktu późniejszego pomieszenia informacji o Macieju Lisie i jego zięciu, Mikołaju Arciechowskim.

⁵³ Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, sygn. L-15, s. 71; cyt. za: Maroszek J., *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000, s. 97–98.

nimi różnica wieku, niemniej jednak żona musiała być zdecydowanie młodszą, skoro przeżyła Macieja i pojawia się jeszcze pod datą 1569 r., kiedy to złożyła przysięgę na wierność Zygmuntowi Augustowi podczas inkorporacji Podlasia do Korony (*Eufemia relicta olim Mathiae Phisici de Turrosnia*)⁵⁴. Z tego małżeństwa znamy tylko jedno dziecko, córkę Barbarę, która wyszła w 1554 r. za Mikołaja Arciechowskiego z Rozwor, wojskiego bielskiego⁵⁵. Tą drogą dobra Strabla i Buzuny przeszły w ręce rodziny Arciechowskich. W 1556 r. Mikołaj Arciechowski, z racji posiadania Strabli oraz innych dóbr w okolicy Suraza, był zobowiązany do służby wojskowej i wystawienia trzech koni⁵⁶. Mikołaj i Barbara mieli córkę Mariannę, która występuje pod datą 1565 r.⁵⁷, syna Feliksa, ożenionego z Anną z Kozierskich⁵⁸, a także Adama, pojawiającego się w aktach grodzkich brańskich w roku 1568. Pod tą samą datą Mikołaj Arciechowski odnotowany został jako nieżyjący.

Maciej z Krajny zmarł około roku 1546⁵⁹, jak można wnioskować z zapisek odnotowanych w ksiązkach przekazanych do Kolegium Mniejszego.

Na koniec trzeba jeszcze wspomnieć o czarnej legendzie, która została przyszyta do Macieja przez bliskie kontakty z Boną. W literaturze można spotkać się z informacjami, jakoby z polecenia żony Zygmunta I sporządził truciznę, którą królowa podała ukochanej żonie Zygmunta Augusta, Barbarze Radziwiłłównie. Zmarła ona jednak śmiercią naturalną w roku 1551 r., a jak wiadomo, Maciej w tym czasie nie żył od kilku lat.

⁵⁴ *Akta unii Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 258.

⁵⁵ A. Boniecki, *Herbarz...*, t. I, Warszawa 1899, s. 47 (data ślubu wg Adama Bonieckiego na podstawie kwerendy w Metryce Litewskiej, sygn. 220 B, k. 53).

⁵⁶ AGAD, Kopicjana, p. 9, k. 117–118.

⁵⁷ I. Kapica Milewski, *Herbarz*, Kraków 1870, s. 225; w tym roku występuje jako żona Stanisława Kossobudzkiego, dziedzica na Zembogu, Niedarzynie i Drozdowie, dobrach położonych w ziemi płockiej.

⁵⁸ A. Boniecki, *Herbarz...*, t. I, Warszawa 1899, s. 47.

⁵⁹ Dokładana data śmierci Macieja z Krajny oraz miejsce jego pochówku pozostają nieznanne.

ANEKS I

Wilno, 8 września 1513 r.

Zygmunt I Stary nobilituje Macieja z Krajny, lekarza nadwornego, za wstawiennictwem Andrzeja Tęczyńskiego oraz Stanisława Chroberskiego, którzy dokonują adopcji rodowej i do herbu Topór.

Oryginał: brak.

Kopie: Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna, Księgi Wpisów, sygn. 28, k. 89v–90.

Regest: T. Wierzbowski, *Matricularum Regni Poloniae summaria, excussis condicibus, qui in Chartophylaco Maximo Varsaviensi asservantur*, p. IV: *Sigismunti I regis tempora complectens (1507–1548)*, vol. 3-um: *Acta cancellariorum 1507–1548*, Warszawa 1910, nr 2177, s. 129.

Druk: *Źródła biograficzno-bibliograficzne do dziejów medycyny w dawnej Polsce*, oprac. F. Giedroyc, Warszawa 1911, s. 383–384.

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum eo latius splendor nostril nominis diffuntur, quo ad benemeritos et laude dignos benefici reperimur tantoque perspicatius nostrae libertatis gratia fulget, quanto nostrae magnificentiae regalis donum ad plures extendimus, quos longa experientia docente dignos fore comperimus. Proinde nos Sigismundus etc. significamus etc. quomodo solerti pensitantes animo praeclaram virtutum praestantiam egregii viri Mathiae de Crayna artis physicae doctoris, fidelis nostri dilecti, quibus non peregrine laude ob eius vitam conspicuam scientiamque praeclaram apud nostrum maiestatem equidem non immerito existit commendatus. Eundem itaque de plenitudine potestatis nostrae regiae nobilitamus et in nobilem creamus atque in coetum nobilium viro- rum ascribimus et adiungimus, huius autem in signum nobilitatis bipennem album in scuto rubeo et campo flaveo pro clenodio sive armis, quae in medio praesentiarum litterarum arte pictoria sunt figurata et depicta, eidem praefato egregio ac nobili Mathiae motu proprio ex innataque celsitudinis nostrae regalis clementia et praesertim generosorum Andreae de Thanczin castellani Byeczensis et causarum curiae nostrae auditoris, nec non Stanislai de Chroberz pincernae regni nostri, sincere nobis dilectorum, adoptione et consensu speciali damus et concedimus ac praesentibus largimur, ut ipse Mathias tanquam versus nobilis praedicta arma seu nobilitatis insignia a modo et imposterum semper ubique pro laude nominis honestateque do-

mus suae in omnibus exercitiis militatribus et nobilitatis nec non quibuslibet rebus et actionibus corporeis et incorporeis expeditionibus suis sub more nobilitatis titulo ferre et gestare omnibusque et singulis gratis, praerogativis, honoribus, immunitatibus, praeeminentiis, quibus caeteri homines, viri et legitimi nobiles ac militares fruuntur et quomodolibet gaudere dinoscuntur de iure vel consuetudine vigore eiusdem gratiae creationis nostrae et privilegii frui secure semper valeat et gaudere imperpetuum. In cuius rei testimonium praesentis litteras sigilli nostril munimine roboratas sibi dedimus decernentes ipsas perpetuam fimitatem habituras. Actum Wilnae, feria quinta ipso die festi nativitatis gloriosissimae et intemeratae Dei genitricis virginis Mariae anno Domini millesimo quingentesimo tredecimo, regni nostril anno septimo, praesentibus rndo. in Chr. patre dno. Mathia episc. Praemisliensi et cancellario, nec non magnifico venerabilibus et generosis Chrisophoro de Schidlowycz castellano Sandomir. Et vicecancellario regni nostri, Andrea de Thanczin castellano Biecen. et audiorie causarum, Stanislae de Jaroczin marszalco curiae nostrae, Johanne de Latalicze Gnesn. Cracov. Et Lancienciensis praeposito, Petro Thomiczki archidiacono et custode, Johanne Carnkowski scolastico Sandomirien, Petro de Siennice, canonicis Cracoviensibus secretariis nostris, Stanislae de Chroberz pincerna regni nostri et capitaneo ac magistro agazonum curiae nostrae et aliis quam pluribus dignitariis officialibus et curiensibus nostris circa praemissa testibus fide dignis, fidelibus nostris dilectis. Datum per manus eiusdem reverendi Chr. Patris domini Mathiae episcopi Praemisliensis et cancellarii regni nostri sincere nobis dilecti. Relatio eiusdem.

ANEKS II

Kraków, 8 czerwca 1524 r.

Zygmunt I Stary nadaje lekarzowi królowej Bony, Maciejowi z Krajny i Buzun, dwie służby w ziemi Bielskiej: Szamolky oraz Szochłowszczyca, potwierdza posiadaną służbę Molawyczy. Maciej otrzymuje oba brzegi rzeki Narew, wraz ze wszystkimi pożytkami, w tym młynami, barciami, prawami do łowów i polowań oraz uzyskuje zwolnienie z obowiązku budowy zamków w Bielsku, Surażu i Brańsku.

Oryginał: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Dokumenty pergaminowe, sygn. 670.

Kopie: Centralne Archiwum Akt Dawnych Rosji w Moskwie, F. 389, op. 1: Metryka Litewska, Księgi Wpisów, sygn. 12, k. 570v–571v.

Regest: AGAD, Varia oddziału I, sygn. 57: *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum literatum et monumentorum quaecunque in archivo regio arcis Cracoviensis continentur confectum mandato et ex commissione sacrae regiae maiestatis per venerabiles Stanislaum Lubiensky gnesnensem et Mathiam Lubiensky Lanciciensem praepositos eiusdem maiestatis secretarios anno Domini MDCXII (1613)*, k. 167⁶⁰.

Druk: *Lietuvos Metrika*, kn. 12 (1522–1529), Užrašymų knyga 12, Vilnius 2001, nr 738, s. 579–580.

In nomine domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum actus atque negotia humana facile temporis lapsu e memoria hominum intereant prudentissime igitur cantum est huic occurrere temporis iniurie privilegiorum officio atque munere. Ideo nos Sigismundus deigratia rex Poloniae magnus dux Lithwaniae, Russie, Prussie, Samogithie que etc. dominus et heres, significamus tenore presetium quibus expedit universis presentibus et futuris harum noticiam habituris. Quia ad diligentissimam supplicationem serenissime domine domine Bone deigratia regine Poloniae magne ducis Litwannie Russie, Prussie, Samogithieque etc., tum etiam volentes nobis obligacionem magis reddere ad servicia nobis prestanda nobilem atque eximium arcium et medicine doctorem Mathiam Crayna de Busuny phisicum nostrum de nostra regia liberalissima munificentia dedimus donavimus damus donamus que presentibus sibi et suis successoribus legitimus nostrus collateralibus perpetue et in aevum, in districtu Bielscensi duo servicia ac duas terras seu duo dzyakla, primum Szamolky cum hominibus qui dictam terram Szamolky inhabitant et qui ex antiquo pertinent ad dictum servitium eciam cum tertia parte eiusdem servitij que ad nos devoluta est post mortem coci cognominati Mosszycza. Secundum servitium Sczohlowsczyna cum omnibus hominibus eiusdem terre et servitij consortibus qui dictam terram incolunt alias cum dymy. Praeterea quia eidem phizico nostro pridem dedimus servitium Molawyczy sicut ex antiquo se habet, cum omni terra ad dictum servitium Molawyczy pertinente ex antiquo, eciam nunc damus et confirmamus prius datum servitium Molawyczy eciam cum tertia parte deserta

⁶⁰ Inwentarz Archiwum Koronnego z 1613 r. został wydany drukiem przez E. Rykaczewskiego (Lutetie – Parisiorum – Berolini – Posnaniae 1862), ale wydawca podczas edycji źródła popełnił liczne błędy, w tym także w regeście dotyczącym tego dokumentu; por. przyp. 37.

et nunc occupata per nobilem Joannem Warpoch. Damus autem hec omnia prenominata cum ripa utraque fluvii Narew, et cum insulis in eodem flumine et cum molendino si quod est exstructum aut extruetur in eodem flumine, et cum metretus eiusdem, cum obstaculis ponendis alias jassy, cum piscatu et piscibus, venacionibus castorum, cum alveis mellis et melle tributario, tum eorum mellicidarium qui degunt in eisdem serviciis duobus per nos donatis ac eorum qui alibi morantur, sed intra limites dictorum serviciorum alveos apum possident et non solum extendimus hanc gratiam mellis tributarii ad ista duo servicia que eidem doctori presentibus conferimus, sed ad omnia bona que eidem de gratia nostra prius largiti sumus damus autem hec prefata servicia cum agris areis ortis domibus, silvis, borris, gaiis, mericis, quercetis, laculus, fluviis, fluviolis, fontibus, gurgitibus, vivariis, venacionibus, aucupis, capcionibus castorum, laboribus, censibus, daciis et generaliter cum omnibus utilitatibus quibuscunque nominibus appellantur que nunc sunt et in posterum excogitari humana industria possunt, nihil iuris et proprietatis in illis bonis nobis et posteris nostris relinquentes et cum ingressibus aliorum. Si qui alii nostri homines haberent in dicta duo servicia et in serviciorum Molawiczi ingressum, vigore etiam presencium exemimus et immunem facimus eundem doctorem nostrum a solucione grodowe et a fabrica arcis nostre Bielscensis Szurazensis et Branscensis. In cuis rei testimonium evidencius sigillum nostrum appendi iusimus. Actum Cracoviae feria tertia ante Barnabe Apostoli anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quarto regni vero nostri anno decimo octavo. Presentibus reverend in Christo patribus dominis Joanne ex ducibus Lithwanie Vilmensis, Laurentio Miedzileski Camenecensis Episcopis et preposito vilmensis et generosis Iwanone Andrzejewicz tesarario curie nostre Lithuanico, Wasileo Czyż magistro stabuli curie nostre Lithuanie et Sidoro Kopecz secretario nostro Lithwano et aliis plurimis testibus fide dignis sincere et fidelibus dilectis. Datu per manus prefati episcopi camenecense qui a nobis permissa habuit in comissis.

Sigismundus Rex manus propria

**Maciej of Krajna and Buzuny of the Hatchet coat of arms
(c. 1470 – c. 1546)**

Summary

Maciej of Krajna, a son of Stanisław, was born in Nakło in the 1470s. In 1496 he was matriculated at the Cracow University where he obtained a degree of master of liberated arts. Then he continued his studies in Padua, where in 1507–1508

he obtained medical education. It is not known when he entered the court's service, but already in 1513 he was ennobled by Sigmund I the Old and adopted by Andrzej Tęczyński and Stanisław Chrobberski of the Hatchet coat of arms. In 1514 Maciej was at the court of the last Dukes of the Masovia Piast family – Stanisław and Janusz III, whereas in 1519 he was mentioned in the founding document of the parish church in Rajgród issued by Mikołaj Mikołajewicz Radziwiłł. Maciej of Krajna is most likely to have received Buzuny land estate located within the Waniewskie estate from M. Radziwiłł in c. 1519. Maciej received another land in 1524 from Sigmund I the Old and his wife Bona Sforza. This estate covered both banks of the Narew River together with servants of Molawicze and Szczochlowszczyca, all usufruct and the right to build a mill. It was there, on the left bank of the Narew River, where he built a new court mansion called Strabla, surrounded by a renaissance garden. In his residence he collected a considerable humanistic library consisting of 273 volumes, which after his death was donated to the Minor College of the Cracow University. He was a benefactor of the Bernard Monks Monastery in Tykocin. It is not known when he married Eufemia, with whom he had a daughter Barbara. Maciej of Krajna died around 1546.

Матвей из Крайны и Бузунов герба Топор (ок. 1470 – ок. 1546)

Резюме

Матвей из Крайны, сын Станислава, родился в Накло в 70-ых годах XV в. В 1496 г. поступил в Краковский Университет, где получил степень магистра свободных искусств. Затем он направился на учебу в Падову. Там в 1507–1508 гг. получил образование в области медицины. Нам не известно когда он вступил на придворную службу, но уже в 1513 г. Сигизмунд I Старый пожаловал ему дворянство, был усыновлен Анджеем Тенчынским и Станиславом Хроберским и получил герб Топор. В 1514 г. он пребывал во дворе последних мазоветских Пиастов, князей Станислава и Януша III, а в 1519 г. был упомянут в учредительном документе приходского костёла в Райгороде, составленным Николаем Николаевичем Радивилом. Вероятно от него около 1519 г. он получил имение Бузуны, находящееся в пределах ваневских владений. Очередные земельные владения Матвей из Крайны получил в 1524 г. из рук Сигизмунда I Старого и его жены, Бонны Сфорца. Оно охватывало оба берега реки Нарев вместе с имениями Молявичи и Щохловщица, всеми пользами и правом строительства мельницы. Там тоже, на левом берегу Нарева, он построил новую дворянскую усадьбу, названную Страбля, вокруг которой создал ренессансный сад. В своей резиденции он собрал значительных размеров гуманитарную библиотеку, насчитывающую 273 тома, которая после его смерти была передана в Меньшую Коллегию Краковского Университета. Он был благотворителем монастыря бернардинцев в Тыкоцине. Нам не известно, в котором году он женился на Евфемии, от которой у него была дочь Варвара. Матвей из Крайны умер ок. 1546 г.